

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
Centar za ekonomska istraživanja

**BALKAN
I
EU**

BEOGRAD, 2011

Uređivački odbor:

Veselin Vukotić, predsednik uređivačkog odbora

Slobodan Maksimović

Vladimir Goati

Danilo Šuković

Veljko Radovanović

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

Danilo Šuković

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministastvo prosvete i nauke

Agrobanka a.d. Beograd

Štampa:

Kuća štampe plus, Zemun
stampanje.com

Tiraž:

500

ISBN: 978-86-7093-137-4

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

341.217.02(4-672EU:497.11)(082)
339.923:061.1EU(497)(082)

BALKAN i EU / [uređivački odbor Veselin Vukotić ... et al.]. - Beograd : Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2011 (Zemun : Kuća štampe plus). - 412 str. : graf. prikazi, tabele ; 25 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-7093-137-4 (broš.)

1. Вукотић, Веселин [члан уредничког одбора]
Европска унија - Придруживање - Србија -
Зборници
Европске интеграције - Балканске државе -
Зборници
COBISS.SR-ID 183702284

© 2011. Institut društvenih nauka - Centar za ekonomska istraživanja

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje, za snimanje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

PROBLEMI KONKURENTNOSTI PRIVREDE SRBIJE U USLOVIMA EVROPSKIH INTEGRACIJA¹

APSTRAKT

Konkurentnost nacionalnih privreda se nalazi u fokusu svih studija koje su posvećene analizi položaja zemalja u svetskoj ekonomiji. U savremenim uslovima privređivanja zemlje se neprekidno nadmeću za oskudne resurse, te se njihova sposobnost da privuku strane investicije i koriste ova ograničena sredstva posmatra kao njihova glavna konkurentna prednost. Nepovoljan poslovni ambijent, pre svega, u zemaljama u razvoju, smanjuje priliv inostranih sredstava i izvoz, što neminovno dovodi do smanjenja životnog standarda stanovništva i usporavanja ekonomskog rasta. Jačanje konkurentnosti privrede Srbije jedan je od primarnih zadataka kako bi se sprečilo dalje produblјivanje razvojnog jaza između Srbije i drugih evropskih zemalja i, s tim u vezi i zaustavio trend daljeg povećanja nesrazmere u razvoju pojedinih regiona unutar same zemlje. Proevropski razvoj Srbije i njeno učlanjenje u EU predstavlja razvojnu šansu za Srbiju, ali i najefikasniji garant stabilnog demokratskog razvoja, ujednačenog ekonomskog napredovanja, kao i garancija unutrašnje i spoljne bezbednosti građana i države. Prioritetni tretman koji razvoju održivih i konkurentskih privreda daje EU je polazište za sagledanje značaja ove oblasti za proces približavanja Srbije EU i istovremeno jedna od repernih tačaka za tumačenje trenutnog stanja razvoja konkurentnosti u Srbiji.

Ključne reči: konkurentnost, Srbija, EU, država, preduzetništvo, privredni razvoj

ISSUES OF COMPETITIVENESS OF SERBIAN ECONOMY IN CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

ABSTRACT

Competitiveness of national economies is the focus of attention of all studies that analyze the position of countries in the world economy. In contemporary conditions, countries are constantly competing for scarce resources, so their ability to attract foreign investment and to use the limited resources is viewed as their main competitive advantage. Unfavorable business environment, mainly in developing countries, reduces the inflow of foreign funds and export and inevitably leads to a lower standard of living and a *decrease in economic growth*. Improving the competitiveness of Serbian economy must be implemented immediately to prevent further deepening the development gap between Serbia and other European countries, and to halt the trend of further increasing disproportion in regional development within the country. European development of Serbia and its EU membership is the only development opportunity for Serbia, but also the most effective guarantor for an ongoing democratic development, balanced and sustainable economic growth, as well as the guarantee of internal and external security of the citizens and the state. Priority treatment to the development of sustainable and competitive economy that EU provides represents a starting point for overview the importance of this area for the Serbia's EU accession process and simultaneously one of the characteristic points of the interpretation of the current state of competitiveness in Serbia.

Key words: competitiveness, Serbia, EU, state, entrepreneurship, economic development

¹ Rad je deo istraživanja na projektu „Društvene transformacije u procesu evropskih integracija-multidisciplinarni pristup“, koji je finansiran od strane Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj

Uvod

Važnost konkurentnosti za privredni razvoj sve izraženije utiče na interesovanje permanentnog njenog unapređenja. U najširem smislu, konkurentnost se može definisati kao sposobnost zemlje da oblikuje i obezbedi ekonomsko, društveno i političko okruženje koje će biti u mogućnosti da podrži stvaranje veće dodatne vrednosti. U konkurentskoj borbi za nacionalni prosperitet manje je važno u kojoj se grani neka nacija takmiči već je daleko važnije na koji način ona konkuriše.² Privrede nedovoljno razvijenih zemalja koje prilikom izbora konkurentne strategije ne uspevaju da naprave pomak prema znanju i kvalitetu poslovnog okruženja imaju male šanse da savladaju prepreke privrednom razvoju. Stoga, rešavanje ovog strukturnog problema iziskuje privlačenje stranih direktnih investicija, uvođenje novih tehnologija, unapređenje menadžmenta i izvoznih kanala, kao i povećanje izvoza.

Najtežu prepreku Srbije na putu ka EU predstavlja nekonkurentnost privrede koja je rezultat vođenja neadekvatne ekonomske politike koja nije pridavala značaj konkurentnosti, pre svega, realnom sektoru privrede. Strateški okvir razvoja konkurentnosti privrede Srbije je svakako određen ovim procesom integracije koji pruža mogućnosti korišćenja sredstava iz EU fondova, ali i preuzimanje institucija i sasvim konkretnih znanja.³ Činjenica je da danas postoje velike razlike u konkurentnosti pojedinih članica EU što dovodi do povećanja disproporcija u ekonomskom razvoju između njih. Zbog toga je neophodno da Srbija, u okviru pripreme za ulazak u EU, realno oceni stanje i mogućnosti povećanja konkurentnosti privrede, utvrdi strategiju kako doći do toga cilja i motiviše sve aktere na ovom planu. Osim toga, potrebno je sagledati i usmeravati razvojne procese, odrediti povoljan ambijent za ostvarenje dugoročnih razvojnih ciljeva, voditi selektivnu razvojnu politiku i uspostaviti inovacioni sistem usmeren na ostvarivanje utvrđenih razvojnih prioriteta.⁴

Međutim, bitno je naglasiti da će se priključenjem novih članica, jaz u konkurentnosti sve više produbljivati. *Značajne razlike u konkurentnosti i makroekonomske neravnoteže unutar evro područja predstavljaju predmet zabrinutosti jer izazivaju turbulencije koje ugrožavaju normalno funkcionisanje EU i povećavaju ekonomsku i finansijsku ranjivost pojedinih zemalja članica. Stoga, njihovo slabljenje konkurentnosti u kombinaciji sa akumulacijom deficita tekućeg računa više ne može biti ekonomski održivo. Usled njihove trgovinske i finansijske povezanosti, velike makroekonomske neravnoteže narušavaju stabilnost zajedničke valute i samim tim dovede u pitanje i njen opstanak.* Neke od njih su pronašle trajne izvore dobiti u cenovnoj (troškovnoj) prednosti, pri tom ostvarujući značajne viškove, dok su kod ostalih zabeleženi značajni gubici koji su se ogleдали u akumulaciji deficita tekućih računa. Veliki broj članica je u izvoznim performansama pokazao znake ozbiljne strukturne slabosti, iako je deficit tekućeg računa ostao umeren. U protekloj deceniji, navedene razlike su bile delom podstaknute i mnogobrojnim domaćim ekonomskim disbalansima, uključujući neodgovarajuće prilagođavanje plata promenama produktivnosti, prekomerni rast kredita privatnom sektoru itd.⁵

Osnovni cilj ovog rada je da ukaže na probleme konkurentnosti sa kojima se privreda Srbije suočava tokom procesa uključivanja u evropske integracione procese. U radu će, najpre, biti ukazano na dostignuti nivo konkurentnosti privrede a potom prikazane mere koje imaju za cilj da unaprede njenu konkurentsku poziciju.

2 Porter, Michael, presentation: Regional Competitiveness in a Global Economy, 2008. The Summit for American Prosperity, The Brookings Institution, Washington

3 „Konkurentnost privrede Vojvodine: nalazi i preporuke“, 2010. Centar za strateško- ekonomska istraživanja Vojvodina-CE-SS, Vlada AP Vojvodine

4 Bošnjak, Marinko, 2005. „Konkurentnost i razvoj kao poluge evropske perspektive Srbije“, Ekonomski Anali br. 166. jul-septembar, str. 130.

5 European Commission, 2010. „Surveillance of Intra-Euro-Area. Competitiveness and Imbalances“, European Economy, pp. 5.

OSVRT NA DOSTIGNUTI NIVO KONKURENTNOSTI PRIVREDE SRBIJE

Sadašnji konkrentski položaj privrede Srbije oblikovan je pod dugogodišnjim uticajima koji su izazvali ne samo evropski, već i svetski politički i privredni događaji. Raspad zemlje, hiperinflacija, sankcije UN, rat u neposrednom okruženju, dezinvestiranje, neadekvatna ekonomska politika, a posebno vazдушna agresija NATO-a, imali su katastrofalne posledice na privredu Srbije i društvo u celini.⁶ Promene u pozitivnom pravcu se uočavaju u periodu posle 2000. godine, kada je postignuta makroekonomska stabilnost, uz istovremeno ostvarivanje relativno visoke stope ekonomskog rasta, liberalizacije cena i spoljne trgovine. Prosečna stopa rasta BDP u Srbiji u tranzicionom periodu (2001-2008) iznosila je 5,4% godišnje, koja je ostvarena zahvaljujući rastu domaće tražnje. Domaća tražnja, kao glavni pokretač rasta ekonomske aktivnosti, bila je finansirana ogromnim prilivima inostranog kapitala u vidu doznaka, kredita, podrške međunarodnih finansijskih institucija, SDI itd. Ogroman priliv kapitala izazvao je realnu apresijaciju dinara, a apresijacija rast tražnje za uvoznim dobrima i rast sektora nerazmenjivih dobara. Apresijacija dinara je u tom periodu značajno povećavala troškove radne snage i smanjivala konkurentnost domaće privrede.⁷ Osim toga, primanja i lični dohoci su rasli brže od rasta produktivnosti.⁸

Privreda Srbije je nedovoljno konkurentna u odnosu na zemlje EU. Relativno nizak nivo ukupne privredne i investicione aktivnosti, visok stepen nezaposlenosti, problemi spoljnog duga, visok spoljnotrgovinski deficit, izražene socijalne tenzije samo su neki od problema koji nameću ograničenja privrednom razvoju Srbije i opravdanje zbog čega privreda još uvek nije uspela da prevaziđe duboki pad BDP-a koji se desio početkom i krajem 90-ih godina 20. veka. Pored toga, prisustvo korupcije, složene procedure i mnoštvo dokumentacije potrebne za započinjanje posla, spore sudske procedure prilikom rešavanja privrednih sporova, siva ekonomija, visok stepen monopola na tržištu, barijere na lokalnom nivou, nepostojanje institucija koje bi doprinele poboljšanju likvidnosti privrede, nepoštovanje zakonskih propisa, dodatno uvećavaju probleme koji ograničavaju rast i razvoj privrede Srbije.

Bitno je naglasiti da Srbija jedino ostvaruje trgovinski suficit u robnoj razmeni sa članicama CEFTA. Dalje unapređenje razmene zahteva poboljšanje konkurentnosti domaće proizvodnje, kvaliteta gotovih proizvoda i nastupa na stranim tržištima.⁹

TABELA 1. IZVOZ I UVOZ SRBIJE IZ ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA U MILIONIMA EVRA

	2007.	2008.	2009.
Izvoz u ZB	2.294.305	2.675.024	2.090.075
Uvoz iz ZB	1.115.415	1.228.675	924.455
Saldo	1.178.890	1.446.349	1.165.620

Izvor: www.trademap.org

Prema listi najkonkurentnijih zemalja sveta za 2010. godinu, koju je objavio Svetski ekonomski forum, Srbija je zauzela 96. mesto među 139 zemalja, spustivši se sa prošlogodišnje 93. pozicije.¹⁰ Prema godišnjem izveštaju Svetske banke o uslovima poslovanja i vođenja biznisa za 2010. godinu, Srbija je svrstana na 88. mesto od ukupno 183 rangirane zemlje, što ukazuje da se još uvek nalazi u grupi najlošije pozicioniranih zema-

6 Kovačević, Mladen, 2010. „Svetska, grčka, a naša“, Ekonomska politika, <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/svetska-grcka-a-nasa-drama.html>.

7 Kvartalni monitor ekonomskih trendova i politika u Srbiji, 2010. „Devizni kurs, zarade i međunarodna konkurentnost“ br. 21. str. 61.

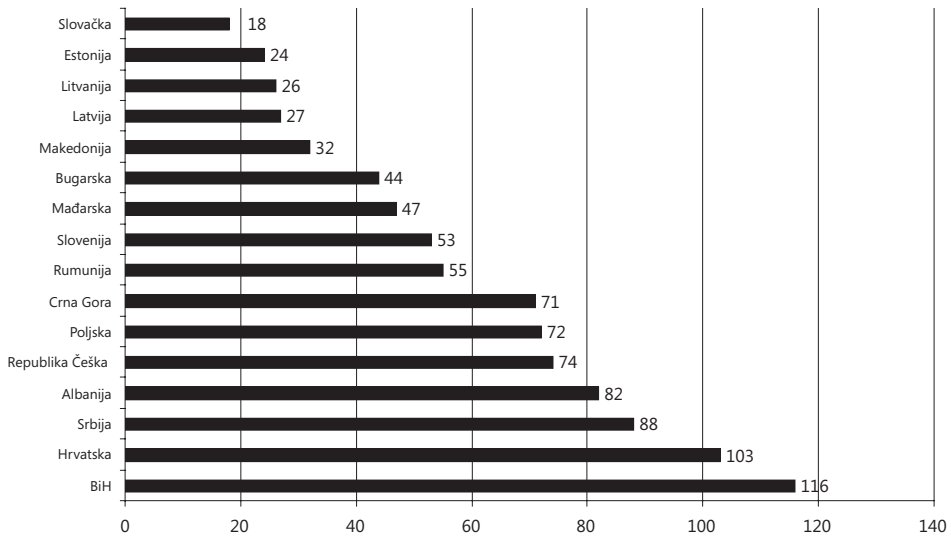
8 Jefferson Institute, 2006. „Konkurentnost privrede Srbije“, Jefferson Institute uz podršku Ministarstva finansija Republike Srbije, str. 106.

9 Centar za novu politiku, 2011. „CEFTA 2007-2010 – Iskustva, potencijal i perspektiva“, Beograd, str. 43.

10 World Economic Forum, 2010. „The Global Competitiveness Report 2010/2011“, Geneva, Switzerland, pp. 294.

lja prema uslovima poslovanja. Stoga, Srbija mora raditi na unapređivanju sopstvene konkurentnosti u uslovima globalizacije, sagledavajući sve raspoložive potencijale i ograničenja sa kojima se već decenijama unazad suočavala, kao što su model razvoja baziran na nerealnim pretpostavkama, slabo korporativno upravljanje, odsustvo konkurencije itd.

SLIKA 1. RANGIRANJE TRANZICIONIH ZEMALJA PREMA USLOVIMA POSLOVANJA U 2010. GODINI

Izvor: World Bank Group, *Doing Business*, www.doingbusiness.org/economyrankings/

MERE ZA UNAPREĐENJE KONKURENTNOSTI SRBIJE

U uslovima kada dolazi do presušivanja stranih izvora finansiranja, potrebno je sprovesti reforme i mere koje će ukloniti barijere i neutralisati negativne posledice krize i visoke rizike za investiranje. Proteklih godina učinjena su neka poboljšanja, ali nedovoljna u odnosu na zemlje u okruženju, što ističe potrebu mnogo većeg angažovanja na ovom planu. Kako bi se ostvarila funkcionalna tržišna privreda koja je u stanju da se odupre pritisku konkurencije i tržišnim silama u okviru EU, konkurentna pozicija privrede Srbije i njenih preduzeća mora biti poboljšana putem većeg angažovanja države u nekoliko ključnih oblasti kao što su:

- Obrazovanje,
- Inovacije i tehnološki razvoj,
- Jačanje administrativnih kapaciteta države,
- Harmonizacija sa zakonodavnim okvirom EU,
- Jačanje preduzetništva,
- Regionalni razvoj i razvoj klastera.¹¹

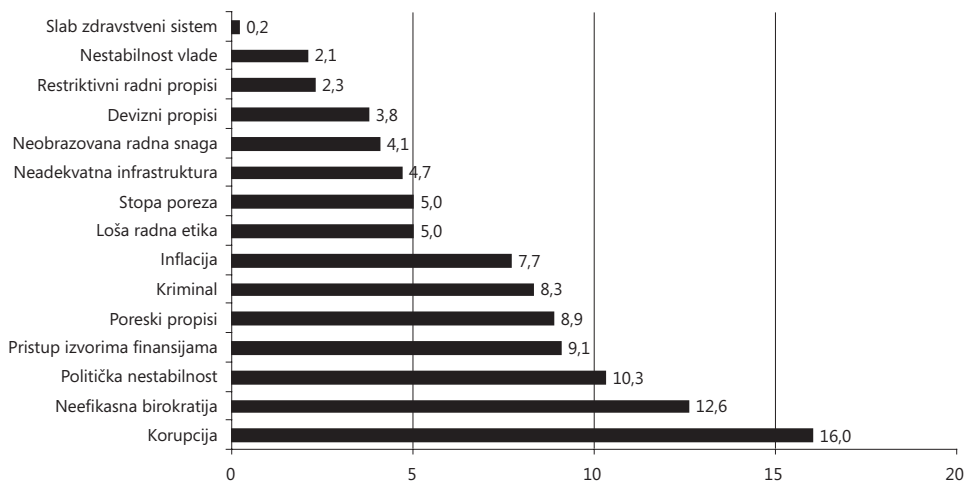
Obrazovanje i unapređenje istraživanja i razvoja - Od velikog značaja za uspon na lestvici konkurentnosti predstavlja podrška ulaganjima u dodatnu obuku i stalnu edukaciju zaposlenih, budući da jedino privrede koje poseduju dovoljan broj visokoobrazovanih radnika mogu da poboljšaju položaj u lancu vrednosti. *U cilju uspešne ekonomske integracije, od presudnog je značaja ostvarenje harmonizacije obrazovnog sistema sa kriterijumima i preporukama EU, uz posvećivanje posebne pažnje indikatorima uspešnosti obra-*

¹¹ Hadžić, Mirosljub, 2009. „Structural adjustment and Competition Policy – Key forces – Serbian case“, 3rd Central European Conference in Regional Science – CERS, str. 327 – 346.

zovnog sistema koje je EU definisala. Radi daljeg jačanja veza između obrazovnog sistema i privrede, ističe se potreba uvođenja preduzetništva u nastavni program visokih a ne samo srednjih stručnih škola, kao i reforma državnih naučno-istraživačkih organizacija. Tako postavljen obrazovni sistem bi omogućio evropeizaciju Srbije u socijalnom, ekonomskom i kulturnom smislu, sticanje neophodnih znanja i veština radi aktivnog učestvovanja budućih generacija na otvorenom tržištu rada i radne snage i dao pozitivan impuls produktivnosti i inovativnosti privrede.

Jačanje kapaciteta državne uprave - Ključni faktor za ostvarenje konkurentne prednosti na tržištu predstavlja sprovođenje racionalizacije uz pomoć koje bi trebalo da dođe do smanjenja troškova državne uprave. Budući da iziskuje ambijent u kome je državna uprava efektivna i efikasna, evropske integracije predstavljaju jedan veliki podsticaj da se sa započetim reformama nastavi još energičnije i intenzivnije. Racionalizacija državne uprave ima za krajnji cilj stvaranje optimalno organizovane državne uprave koja će efikasno i ažurno pružiti zadovoljavajući kvalitet usluga, uz angažovanje najmanjeg potrebnog broja izvršilaca, kako bi se smanjili ukupni rashodi za njen rad.¹² Budući da je usvojen veliki broj reformskih zakona, može se steći pogrešan zaključak da je ostvaren veliki napredak u kreiranju pravnog okvira prilikom sprovođenja reforme državne uprave. Međutim, pojavili su se mnogi nedostaci i propusti kada je u pitanju sama implementacija usvojenih propisa, jer usvajanje tih zakona nije bilo praćeno značajnom reorganizacijom. Kako se reforma državne uprave bazira na opšteprihvaćenim evropskim principima, od suštinskog značaja je komparacija iskustava i korišćenje znanja međunarodnih stručnjaka. Stoga, izmena, odnosno donošenje novih propisa u ovoj oblasti, treba da bude rezultat procesa iscrpne analize poslova i organizacije u državnoj upravi. Doing Business Index je utvrdio da su značajna poboljšanja učinjena na planu pojednostavljenja procedure za otpočinjanje i zatvaranje biznisa, kao i dobijanje kredita. Prema Indeksu ekonomske slobode, Srbija je zauzela 104. mesto u svetu po ekonomskim slobodama.¹³ Dalje reforme su neophodne kako bi se snažno krenulo u borbu protiv korupcije i promenu slabog pravosudnog sistema koji je podložan uticaju politike.

SLIKA 2. NAJPROBLEMATIČNIJI FAKTORI ZA POSLOVANJE U SRBIJI

Izvor: World Economic Forum, *The Global Competitiveness Report 2010/2011*, Geneva, Switzerland

Harmonizacija pravnog okvira sa regulativom Evropske unije - Kako bi se izgradio transparentni pravni okvir za nesmetano funkcionisanje privrede, neophodno je obezbediti postojanje transparentnog tr-

12 Stojanović, Blaženka, 2009. „Racionalizacija u državnoj upravi republike Srbije“, *Pravni život*, vol. 58, 7-8. str. 53-65.

13 Hetfa Research Institute, 2011. „Doing Business in the Balkans“, *Research Background Paper*, No. 6, pp. 27.

žišta, savremene tehnologije, organizacije rada, proizvodnih procesa, adekvatnog menadžmenta, kao i efektivne makroekonomske koordinacije mera ekonomske politike na nacionalnom i lokalnom nivou. U postupku harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa evropskim standardima, primetan je napredak Srbije, kako prilikom sprovođenja odredbi Privremenog sporazuma, tako i prilikom ispunjavanja zahteva iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Imajući u vidu specifičnost ovog procesa, kao i činjenicu da se ogroman broj zakona još uvek nalazi u proceduri, nužni su dalji pokušaji na usklađivanju zakonodavstva i politika sa *acquis-em*.

Uvođenje antimonopolske politike i jačanje politike konkurencije – *I pored postojanja Antimonopolskog zakona i Antimonopolske komisije, postoji mnoštvo primera zloupotrebe monopolskog ili dominantnog položaja i narušavanja slobodne konkurencije na tržištu Srbije.* Relativno visoka monopolizacija domaćeg tržišta u mnogome onemogućava efikasno i održivo sprovođenje ekonomske tranzicije. Obzirom na postojanje zakona, akcenat će biti stavljen na strogo pridržavanje propisa u oblasti zaštite konkurencije. Kada je reč o neprivatizovanim javnim preduzećima (avio kompanije, energetika, *železnica*), *postoji veliki otpor prema procesu restrukturiranja i privatizacije u cilju očuvanja privilegovanog položaja na tržištu. Ove kompanije još uvek generišu gubitke, koji moraju biti pokriveni raznim subvencijama iz budžeta.* Prisustvo državnih monopola, naročito javnih preduzeća na nacionalnom i lokalnom nivou, kao i preduzeća sa specijalnim i isključivim pravima, odražava se na formiranje privatnih monopola, koji povezuju političku i privrednu sferu javnog života. *Stoga će restrukturiranje i otvaranje tržišta za konkurenciju u ovim sektorima stvoriti prostor za smanjenje fiskalnih dažbina i javne potrošnje.* Na planu ispunjavanja evropskih standarda u području zaštite konkurencije, Srbija je usvojila propise za sprovođenje Zakona o zaštiti konkurencije.

Podsticanje preduzetništva - Srbija je potpisnica Evropske povelje za mala i srednja preduzeća i svake godine se od strane Evropske komisije obavlja skrining u oblasti preduzetništva, pri čemu poslednji izveštaj karakteriše pozitivno ocenjen razvoj malih preduzeća u Srbiji. Naravno, na ovom polju je neophodno sprovesti niz mera unapređenja kojima bi se stvorili što bolji uslovi za jednostavniji pristup izvorima finansiranja za MSP i time značajno poboljšalo poslovno okruženje u Srbiji. Ovo ujedno predstavlja i cilj projekta Evropska mreža kojim se želi obezbediti ravnopravan položaj srpskih i evropskih MSP i jačanje njihove konkurentnosti. U narednom periodu akcenat je na njihovom osposobljavanju da konkurišu preduzećima iz regiona i ostvaruju veće učešće na svetskom tržištu. Realizacija ovog plana je uslovljena razvojem preduzetničkog duha, povećanjem zaposlenosti, razvojem infrastrukture, podsticanjem inovativne aktivnosti, ulaganjem u promotivne aktivnosti i edukaciju menadžera.

Prihvatanje nove tehnologije i uvođenje međunarodnih standarda – Prema usvajanju novih tehnologija u preduzećima, Srbija se nalazi na 125. mestu od 133 države, što potvrđuje da su ulaganja u nove tehnologije zanemarljivo mala, kao i da postoji nizak nivo investicionih ulaganja uopšte. Osim *novog zakona o standardizaciji, potrebno je usvojiti i ostale evropske standarde. Saradnja između kompanija i sektora R&D bi trebalo biti podržana, uz subvencije za nabavku nove opreme, tehnološki razvoj i konsultantske usluge. Takve mere će predstavljati sastavni deo opšte politike konkurencije (pristup sustizanja), koja mora biti sprovedena na bazi srednjoročnog akcionog plana, sa preciznim redosledom aktivnosti i odgovornosti, kontrolnim tačkama, indikatorima, kao i redovnim merenjima postignutih rezultata.*

UMESTO ZAKLJUČKA

Srbija u novoj razvojnoj fazi koja implicira i pristupanje EU bi trebalo da radi na stvaranju i stalnom unapređenju konkurentne prednosti podizanjem inovativnih aktivnosti preduzeća i podsticanjem preduzetništva, stalnim ulaganjem u edukaciju stanovništva, poštovanjem zakona, razvojem tehnološki intenzivne proizvodnje. Visok ekonomski rast, koji je pretpostavka za ostvarenje navedenih ciljeva se može ostva-

riti putem uspešne integracije zemlje u evropsko tržište. Srbija bi trebalo da se okrene novim načinima sticanja konkurentne prednosti koji nisu bazirani isključivo na nekvalifikovanoj i jeftinoj radnoj snazi, geografskom položaju i prirodnim resursima. Konkurentnost kompanija na bazi cena i prodaja proizvoda koje karakteriše niska produktivnost treba da bude zamenjena konkurentnošću zasnovanoj na efikasnosti proizvodnih procesa i viskom kvalitetu proizvoda. Okosnicu razvoja u budućnosti bi trebalo da predstavlja sektor nerazmenljivih dobara i usluga kojima bi Srbija mogla da konkuriše na evropskom tržištu. Razvojem konkurentskih prednosti, Srbija bi unapredila poslovno okruženje, postala bi znatno atraktivnije odredište za strana ulaganja, ostvarila bi veći izvoz i time kreirala pretpostavke za održivi dugoročni privredni razvoj.

LITERATURA

1. Bošnjak, Marinko, 2005. „Konkurentnost i razvoj kao poluge evropske perspektive Srbije“, *Ekonomski Anali* br. 166.
2. Centar za novu politiku, 2011. „CEFTA 2007-2010 – Iskustva, potencijal i perspektiva“, Beograd, str. 43.
3. European Commission, 2010. „Surveillance of Intra-Euro-Area. Competitiveness and Imbalances“, *European Economy*
4. Hadžić, Mirosljub, 2009. „Structural adjustment and Competition Policy – Key forces – Serbian case“, 3rd Central European Conference in Regional Science – CERS
5. Hetfa Research Institute. 2011. „Doing Business in the Balkans“, *Research Background Paper*, No. 6.
6. Jefferson Institute, 2006. „Konkurentnost privrede Srbije“, Jefferson Institute uz podršku Ministarstva finansija Republike Srbije
7. „Konkurentnost privrede Vojvodine: nalazi i preporuke“, 2010. Centar za strateško- ekonomska istraživanja Vojvodina-CESS, Vlada AP Vojvodine
8. Kovačević, Mladen, 2010. „Svetska, grčka, a naša“, *Ekonomska politika*
9. Kvartalni monitor ekonomskih trendova i politika u Srbiji, 2010. „Devizni kurs, zarade i međunarodna konkurentnost“ br. 21.
10. Porter, Michael, presentation: *Regional Competitiveness in a Global Economy*, 2008. The Summit for American Prosperity, The Brookings Institution, Washington
11. Stojanović, Blaženka, 2009. „Racionalizacija u državnoj upravi republike Srbije“, *Pravni život*, vol. 58, 7-8.
12. World Economic Forum, 2010. „The Global Competitiveness Report 2010/2011“, Geneva, Switzerland